

HAVZA MESLEK YÜKSEKOKULU

BÜRO YÖNETİMİ VE YÖNETİCİ ASİSTANLIĞI

Çevre Koruma

Öğretim Görevlisi, Kevser GİRĞİN ÇATALKAYA

ÇEVRE ve DOĞA Tarihsel Gelişim

Çevre Koruma

Hafta 2

KONU BAŞLIKLARI

- ÇEVREYE İLİŞKİN TANIMLAR
- ÇEVRE VE DOĞA KORUMADA TARİHSEL GELİŞMELER
- ÇEVRE KORUMA

Çevreye İlişkin Tanımlar

1. Alıcı Ortamlar

Çevre kirlenmesine neden olan maddelere atık maddeler, atıkların bırakıldığı ortama da alıcı ortam denir.

2. Atık

Herhangi bir faaliyet sonunda çevreye bırakılan her türlü maddeye atık denir.

3. Geri Kazanım (Geri Dönüşüm)

Demir, çelik, bakır, kurşun, kâğıt, plastik, kauçuk, cam gibi atık maddelerin ham madde gibi kullanılarak çeşitli işlemler sonucunda şişe, kutu, plastik, kâğıt, gübre gibi yeni bir maddeye dönüştürülerek kullanılır hâle getirilmesine geri kazanım denir.

4. Çevre Hakkı

Anayasa'nın 56. maddesi "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir." hükmünü içermektedir.

Çevre hakkı, bugün çevre politikaları alanında önemli ve belirleyici bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada çevre hakkı, konusu ve tarafları ile birlikte önem kazanmaktadır. Çevre hakkı çevrenin korunması ve geliştirilmesidir. Bu açıdan çevre hukuku ve hakkının konusu, çevre kavramının tanımı ile açıklığa kavuşturulmuştur.

5.Çevre Kirliliği

Çevrenin doğal yapısını ve bileşiminin bozulması, değişmesi ve böylece insanların olumsuz yönde etkilenmesi çevre kirlenmesi olarak tanımlanır.

6. Ekoloji

Ekoloji, çeşitli türdeki canlıların çevreleri ile uyumlu olarak nasıl yaşamlarını sürdürdüklerini veya bu canlı varlıkların hangi şartlar altında besinlerini ve ihtiyaçlarını karşıladıklarını, çeşitli fonksiyonların ne tür bir canlı topluluğu içinde yürütüldüğünü inceleyen bilim dalıdır. Organizmaların çevreleriyle olan ilişkilerini ekoloji inceler.

7. Doğa

İnsan etkinliğinin dışında kendi kendini sürekli olarak yenileyen ve değiştiren güce, canlı ve cansız maddelerden oluşan varlığın tümüne doğa denir.

8. Yaşam Kalitesi

Yaşam kalitesi, kişinin içinde yaşadığı çevrede kendi sağlığını kişisel olarak algılayışını tanımlamaktadır. Yaşam kalitesinin belirlenmesinde esas amaç, kişilerin kendi fiziksel, psikolojik ve sosyal işlevlerinden ne ölçüde memnun olduklarının ve yaşamlarının bu yönleri ile ilgili özelliklerin varlığı veya yokluğunun ne ölçüde onları rahatsız ettiğinin saptanmasıdır.

9. Çevre Koruma

Çevresel değerlerin ve ekolojik dengenin tahribini, bozulmasını ve yok olmasını önlemeye, mevcut bozulmaları gidermeye, çevreyi iyileştirmeye ve geliştirmeye yönelik çalışmaların bütününe çevre koruma denir.

Çevreyi Koruma Tedbirler

- Etkin bir çevre denetim sistemi oluşturulmalıdır.
- Gelecek nesillerin iyi bir çevre eğitimi ile yetiştirilmesi sağlanmalıdır.
- Çevre sorunlarının çözümü için sivil toplum kuruluşlarının sayısı artırılmalıdır.
- Sivil toplum örgütleri ile kamu kuruluşları ortak çalışmalar yürütmelidir.
- Plansız kentleşmeler yerine planlı şehir alanları oluşturulmalıdır.
- Ormanların çoğaltılması ve korunması sağlanmalıdır.
- Düzenli ve çevreci organize sanayi bölgeleri oluşturulmalıdır.
- Çöplerin kaynağında ayrıştırılması için çalışmalar yapılmalıdır.
- Kaliteli yakıtların kullanılması sağlanmalıdır.
- Çevre sorunlarının önlenmesi için devlet tarafından etkili yasalar oluşturulmalıdır.
- Çevre ve Orman Bakanlığının kadrosu güçlendirilerek daha etkin çalışması sağlanmalıdır.
- Yerel yönetimlerin asli görevleri çevre sorunlarının çözümü olması olmalıdır.
- Çevre konusunda yapılacak yatırımlar için teşvik uygulamaları başlatılmalıdır.

Sektörel Sorunlardan Kaynaklanan Sorunlar

Herhangi bir faaliyet sonucunda oluşan çevreye bırakılan zararlı ve zararsız her türlü maddeye atık denir.

- **Hastane atıkları:** Hastanelerde kullanılan tıbbi etekte patojen ve patolojik atıklardır.
- **Radyoaktif atık:** İlgili mevzuat uyarınca yetkili kılınan kuruluşlarca doğru belirlenen serbest bırakma seviyelerinin üzerinde aktivite ve konsantrasyonda radyo izotopları bulunduran maddelerdir.

- **Endüstriyel atık:** Teknolojik gelişmeye bağlı olarak ortaya çıkan, çevre ve insan sağlığını tehdit eden atıklardır.
- **Evsel atık:** Evlerden atılan, tehlikeli ve zararlı katı atık kavramına girmeyen, mutfak bahçe gibi yerlerden gelen katı atıklardır.

ÇEVRE VE DOĞA KORUMADA TARİHSEL GELİŞMELER

İnsan ve Çevre

Tarihsel süreç içinde çevre ile insan-toplum ve kalkınma-gelişme ilişkileri 12 aşamada sınıflandırılabilir.

Birinci aşama: Boyun eğme: insan çevreyi olduğu gibi kabullenmekte, doğayı mevcut biçimi ile doğal peyzajıyla kullanmaktadır.

İkinci aşama: Toplayıcılık: İnsan yaşamını sürdürebilmek için yiyecek toplayabilmek amacıyla çevresine küçük müdahalelerde bulunmaktadır.

Üçüncü aşama: Avcılık ve balıkçılık: bu dönemde insan, çevresindeki hayvanları az da olsa teknoloji kullanarak avlamakta ve doğaya olan etkisi giderek arttırmaktadır.

Dördüncü aşama: Göçebe ve pastoral dönem / evcilleştirme : insan çobanlık ve tarımla doğa üzerindeki egemenliğini büyük ölçüde arttırmış ve yerleşik düzene geçmiştir. Göçün denetimi, tanıtlama, alıştırma, doğallaştırma ve evcilleştirme gibi büyük gelişmeler vardır.

Beşinci aşama: Çobanlık: Aynı cinsten hayvanların bir araya toplanmasıyla; bölgesel denetim, koruma, seçme ve sömürü gelişmiştir.

Altıncı aşama: Bitki yetiştirme: Toprak üzerindeki insan denetimi giderek artmakta; tohum kullanarak bitki yetiştirme yöntemlerinin geliştirilmesi. Toprağın hazırlanması, hasat ve depolanma ile toprak üzerindeki denetim ivme kazanmıştır.

Yedinci aşama: Tarım: insanın çevre üzerinde doğal etkileri yanında, yapay deneyimlerinin başlangıcıdır. Daha geniş ve temel bilgi birikimi vardır.

Sekizinci aşama: Sanayi: insanın doğadaki kaynakları teknolojinin yardımıyla ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştığı ve doğaya tamamen egemen olduğu dönemdir.

Dokuzuncu aşama: Kentleşme: sanayileşme ile birlikte kentleşme çevredeki kirlenme ve bozulmaların temelini oluşturan etkilerin başlangıcıdır.

Onuncu aşama: İklimsel denetim ve kozmik patlama: atmosferin aşılması ve uzayan keşfi ile birlikte, insan yeryüzüne bağlılıktan kurtulmaya çalışmaktadır.

On birinci aşama: İklim denetimi: yapay olarak iklim üzerinde denetimlerle, doğal döngülere müdahale edilmektedir.

On ikinci aşma: Eksobiyolojik kaçış: Dünyanın dışında başka yaşama ortamları arayarak, yerçekiminden kurtulmaya çalışmaktadır.

Çevre Bilinci ve Doğa Sevgisi

Tarih öncesi çağlardan başlayarak, geçmişte yaşayan toplumların da çevrenin korunması konusunda çalışmalar yaptığını gösteren pek çok bilgi ve kanıt mevcuttur. Bunlar arasında Duwarmish Kızılderilileri'nin Reisi **Seattle** tarafından 1853-1857 yıllarında A.B.D Cumhurbaşkanı olan Franklin Pierce hitaben yazılan mektup, özü itibariyle günümüzde bir *çevre anayasası* olarak kabul edilmektedir. **Reis Seattle** çevre ve doğa konusundaki yaklaşımlarıyla, insan-çevre ilişkilerine önemli bir bakış açısı sağlamaktadır. Her şeyden önce; doğa insana değil, insan doğaya aittir ve insan doğa içindeki bir parçadır.

Doğa ve içindeki her şey insanın görünümünü aksettirir. Bir diğer önemli bakış açısı da toprağın ve çevrenin insanın ailesi gibi görülmesidir. İnsanın ailesine kötülük yapmaktan kaçınması gibi doğaya da kötülük yapmaktan, onu istismar etmekten ve hor kullanmaktan kaçınması gerekir.

Çevre Anayasası

'Washington'daki büyük başkan bizden topraklarımızı satın almak istediğini bildiren bir mektup yollamış. Dostluktan söz etmiş büyük başkan... Ama biz sizin, dostluğumuza ihtiyacınız olmadığını biliriz. Gökyüzünü nasıl satın alabilirsiniz? Ya da satabilirsiniz? Ya toprakların sıcaklığını? Ağzımdan çıkan sözler yıldızlara benzer, büyük başkan, hiç sönmezler. Bu yüzden söyleyeceklerime güveniniz. Havanın taze kokusuna, suyun pırıltısına sahip olmayan biri onu nasıl satabilir? Kutsaldır bu topraklar benim için ve ulusum için... Yağmur sonrası ışıltılı her çam yaprağı. Denizi kucaklayan kumsallar. Karanlık ormanların koynundaki sis şakıyan böcekler... Ve bilin ki: Kızılderili adamın anıları ağaçların öz suyunda saklıdır. Toprak bizim anamızdır. Washington'daki büyük başkan bizden topraklarımızı istediği zaman bütün bunları istemektedir. Büyük başkan bizim babamız, biz de onun çocukları olacaktık. Büyük ruh ulusumuzu sever fakat nedendir bilinmez, Kızılderili çocuklarını terk etti. Şimdi size makineler yolluyor ve çok yakında beklenmedik yağmurlar sonrası yataklarımıza taşan ırmaklar örneği beyaz adam bu toprakların her karışını dolduracak. Bizler yetim kaldık. Çünkü başka ırklardanız, çünkü ihtiyarlarımız farklı öyküler anlatırlar. Bilesiniz ki: Derelerin ve ırmakların içinden geçen sular sadece su değildir. Atalarımızın kanıdır o. Babalarının mezarını geride bırakır beyaz adam.

Toprağı çocuklarından çalar. Açlığın dünyayı saracak beyaz adam. Ve ardında koskoca bir çöl bırakacaksın. Sabahın sisi dağların karnından doğan güneşi görür ve kaçır. Demir at (lokomotif) öldürüp çürümeye bıraktığınız, binlerce buffalodan nasıl kıymetli olabilir? Nasıl? Anlamıyorum. Hayvanlar insanları bıraksa, insanlar ruhlarının yalnızlığından ölmez mi? Hayvanların başına gelen, insanın da başına gelecektir. Toprağın başına gelen, oğullarının da başına gelecek... Çocuklarınıza bizim öğrettiğimiz şeyleri öğretin. Toprak bizim anamızdır. Ve toprağa tükürülmez. Toprak insana değil, insan toprağa aittir. İnsan hayat dokusunun içindeki bir liftir sadece... Beyaz adam neyi satın almak istiyor? Gökyüzü ve toprakların sıcaklığını mı? Koşan antilopların çabukluğunu mu? Biz size bunları nasıl satabiliriz? Ve siz nasıl satın alabilirsiniz? Bir kağıt parçasını imzaladığımız ve beyaz adama verdiğimiz için her şeyi yapabileceğini mi zanneder beyaz adam? Havanın tazeliğine ve suyun pırlıltısına sahip değilsek, bunu nasıl satabiliriz size? Son buffalo da öldüğünde onları tekrar nasıl satın alabilirsiniz? Beyaz adam geçici bir iktidardır ve o kendini her şey zannetmektedir. Bir insan annesine sahip olabilir mi?

Günlerimizin kalan kısmını nerede geçireceğimiz önemli değil. Çocuklarımız babalarını gururları kırılmış gördüler. Savaşçılarımız utandırıldılar. Yenilgiler sonrası kendilerini içkiye ve yemeğe verdiler. Bu yolla vücutlarını uyuşturuyorlar. Bir kaç kış ömrümüzün kaldığı bu topraklarda yakında matemimizi tutacak tek bir kişi bile kalmayacak. Ama niye ağlayayım? İnsanlar denizdeki dalgalar gibi gelip geçerler. Biz gidiyoruz, ama beyaz adamın da bir gün keşfedeceği şeyi bugünden biliyoruz. Hepimiz aynı büyük ruhtan geliyoruz. Beyazlar da bir gün bu topraklardan gidecektir. Belki de bütün ırklardan daha çabuk. Yataklarınızı zehirlemeye devam edin. Ve bir gece kendi çöplerinizde boğulacaksınız. Bu kader bizim için şu anda bilinmezdir. Fakat biliyoruz ki batışınızda her tarafa parlak bir ışık yayacaksınız. Bütün buffalolar öldürüldükten, yaban atları ehilleştirildikten, ormanın en gizli köşelerine kadar dünya insan kokusu ile dolduğunda, sevimli tepelerin görüntüsü konuşan tellerle kirletildikten sonra, bir bakacaksınız ki gökteki kartallar yok olmuş. Hızlı koşan taylara elveda demişsiniz. Bu ne demektir biliyor musunuz? Bu yaşamın sonu ve sadece daha fazla hayatta kalmanın başlangıcıdır... Biz kardeşlerininkinden ne kadar farklı olursa olsun her insanın istediği gibi yaşamasını savunuruz. Eğer biz teklifinizi kabul edersek, bu sadece yeni toprakları güvence altına almak için olacaktır ve orada son günlerimizi rahat ve huzurlu geçirebiliriz belki... Size bu topraklarımızı sattığımız zaman, siz onu bizim sevdiğimiz gibi seviniz, onunla bizim ilgilendiğimiz gibi ilgileniniz. Ve onu bugün bulduğunuz gibi hatırlayınız. Bu toprakları ve üzerindeki canlıları çocuklarınız için koruyunuz. Çünkü bu dünya kutsaldır. Beyaz adam bile ortak kaderimizden kaçamaz, belki biz hepimiz kardeşiz. Bunu zaman gösterecek.

Stockholm Konferansı

Çevre korumacılık fikrinin 18. Yüzyılın sonlarında “kırsala geri dönüş çağrıları” ile başladığı söylenebilir. Ancak I. Dünya Savaşından ve özellikle II. Dünya Savaşından sonra, savaşın neden olduğu çevre yıkımlarından dolayı, çevre korumada daha ciddi adımlar atılmıştır.

Özellikle 1960’larda başlayan yoğun araştırmalar ve değerlendirmeler, çok büyük çevresel sorunlar yaşandığını ortaya koymuştur. Bunlara bağlı olarak yapılan tahminler ise, yakın bir gelecekte çok daha büyük ve küresel boyutta çevre sorunlarının, hatta felaketlerin yaşanabileceği biçimindedir. Bu tarihlerden itibaren “doğayı korumacı” bir ekolojik dünya görüşü benimsenmiştir.

1960’lı yıllardan itibaren önce gelişmiş ülkelerde başlayan çevre korumacılık fikri, 1972 yılında Stockholm Çevre Konferansında ortaya atılan “Tek Bir Dünya” görüşü ile bütün ülkelere önemli bir görüş olarak benimsenmiştir.

Bugün çoğu ülke anayasalarında çevre ile ilgili bir hüküm vardır. Çevreyle ilgili bir hüküm içeren anayasalarda kimi ülkeler, **çevre hakkını** açıkça kabul ederken, kimi ülkelerde çevrenin korunmasını temel ilke olarak benimsemiş görünmektedir. Buna karşılık henüz uluslararası düzeyde çevreye ilişkin bir hakkın garanti edilmesi söz konusu değildir.

Ekonomik gelişim farklılıkları başta olmak üzere, anayasal ve kültürel yapı farklılıkları, çevre hakkının niteliği, unsurları ve tarafları gibi konulardan kaynaklanan tartışmalar başlıca sıkıntılar olmaktadır.

Günümüzde çevre konusunda ülkeler arasında ayrıntılı sözleşmelerin yapıldığı, uluslar arası alanda çevre hakkının dile getirildiği ilk toplantı, Stockholm Konferansı (5-16 Haziran 1972) olmuştur. BM örgütünce gerçekleştirilen Konferansa 100'den fazla ülke temsilcisi katılmıştır. Stockholm Konferansının önemi, ülkelerin çevreye karşı sorumluluklarını kabul etmenin yanında, insanın yeryüzündeki varlığını sürdürebilmesi için çevre korumasının kaçınılmaz olduğu görüşünde birleşilmesidir.

Konferans sonunda 26 maddeden oluşan bir **bildirge** yayınlanmıştır ve bir de **eylem planı** kabul edilmiştir. Konferansta her ülkenin kendi kaynaklarını koruması, kirleten devletten tazminat isteyebilmesi, doğal çevrenin korunması ve yenilenme olanağı bulunmayan kaynakların kullanımında titizlikle davranılması; hava, su, deniz ve toprak gibi kaynakların canlılar için zararlı sayılabilecek etkilerden kurtarılması önerilmiştir.

Stockholm Konferansının çevre yönünden asıl önemi **çevre korunmasının kaçınılmazlığının kabul edilmesidir**. Konferans sonunda yayınlanan bildirgenin birinci maddesi “insanın rahat yaşamasına izin verecek bir çevre kalitesi içinde, özgürlüğe, eşitliğe ve yeterli yaşam koşullarına hakkı vardır” görüşüne yer verilmiştir. Böylece insan olmak sıfatıyla sahip olduğu onura, özgürlüğe, eşitliğe ve yaşama hakkına sıkı sıkıya bağlı çevrede yaşayabilme hakkı da uluslar arası bir belgede ifade edilmiştir. Stockholm Bildirisi hukuki olmaktan, daha çok, moral bir güce sahip, kabul eden devletleri bağlayıcı değil, ideal bir amaca yönelik temenni düzeyindedir. Bu açıdan bağlayıcı olmamakla birlikte, özgürlük, eşitlik gibi değerlerle çevre hakkını insan haklarıyla bağdaştırabilmiştir.

Birleşmiş Milletler, Stockholm Konferansının önerisi üzerine çevre programı için bir yönetim konseyi kurmuştur. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), “üçüncü kuşak insan hakları” kavramı çerçevesinde, çevre hakkının gelişmesinde büyük katkıda bulunmuştur. UNESCO’nun yaklaşımına göre “insan olmak hakkı” bütün haklardan önde gelen, onların temelini oluşturan bir haktır.

Brundtland Raporu: “Ortak Geleceğimiz”

Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonunun 1987 yılında yayınlanan Ortak Geleceğimiz adlı Brundtland Raporu bütün ülkelerde büyük yankı uyandırmıştır. Bu raporda çevreye zarar vermeden kalkınmayı sağlayabilmenin ancak, sürekli ve dengeli bir kalkınma ile mümkün olabileceği belirtilmiştir.

1987 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nca hazırlanan ve yoksulluğun kaldırılması, doğal kaynaklardan elde edilen yararın eşit dağılımı, nüfus kontrolü ve çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi gibi sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda çözüm arayan rapor.

Rio Yeryüzü Zirvesi

Stockholm Konferansının 20. yıldönümü nedeniyle Birleşmiş Milletler, 1992 yılında Brezilya'da yeni bir çevre konferansı düzenleyerek, yirmi yılın genel bir değerlendirmesi ile geleceğe yönelik politikaların belirlenmesini amaçlamıştır. Rio Dünya Zirvesi olarak da geçen konferansın sonunda, çevre ve gelişme alanında 27 emredici ilke benimsenmiştir. Konferansta çevrenin, insan haklarının, herkesin ve her zamanın sorunu olduğu, devletlerin iradelerine bırakılamayacağı gerçeği vurgulanmıştır. Rio Bildirisinin birinci maddesine göre “insanlar, sürekli ve dengeli kalkınmanın merkezindedir. Doğa ile uyum içerisinde, sağlıklı ve verimli bir yaşama hakları vardır. Sürekli ve dengeli kalkınmayla, sağlıklı ve verimli yaşama hakkının birlikte ele alınması, **çevre hakkı** açısından biraz belirsiz kalmıştır. Dengeli de olsa, sürekli kalkınma, çevreyi sürekli tehdit edecektir.

Rio Konferansı bu belirsizliğinden başka yaptırım mekanizmalarından da yoksundur. Bağlayıcı hükümler de getirememiştir. Buna ek olarak, gelişmiş ülkeler çevre koruması sorununu ve maliyetini, gelişmekte olan ülkelere yüklemeye çalışmışlardır. Ayrıca bildiride yer alan “Sürdürülebilir Kalkınma” modelinin, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma haklarıyla birlikte kalkınma yollarını belirleme haklarına ters düştüğü, söz konusu ilkenin ekonomik ve siyasal yönünün dikkat çekici olduğu vurgulanmaktadır.

Yasalarda Çevre Hakkı

1982 Anayasası çevre korumasını açık bir hüküm altında düzenlememiştir. Anayasanın 56. maddesinin başlığı “Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması” şeklindedir. 1982 Anayasasının 56. maddesinin ne başlığında ne de metninde, ne de gerekçesinde “çevre hakkı” ifadesine rastlanmaz.

Madde 56: “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. “Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir.” Maddenin gerekçesinde de “çevre hakkı” ifadesi yer almamaktadır. Çevre korunmasının bu önemi ve son yıllarda kazandığı boyutlar, bireye devlete karşı, dengeli ve sağlıklı çevrede yaşama yolunda bir sosyal hak tanınmasını zorunlu kılmaktadır.

Anayasal düzenlemenin dışında çerçeve niteliğindeki 2872 sayılı Çevre Kanunu en başta söz edilmesi gereken düzenlemelerden birisidir.

Kanunun amacı 1. maddesinde belirtilmiştir. “Bu kanunun amacı, bütün vatandaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun bir şekilde kullanılması ve korunması: su, toprak ve hava kirliliğinin önlenmesi; ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerin korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlık, uygarlık ve yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve güvence altına alınabilmesi için yapılacak düzenlemeleri ve alınacak önlemleri ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak belirli yasal ve teknik esaslara göre düzenlemektir.”